

УДК 316.75
Љубинко Милосављевић
Филозофски факултет
Ниш

"ПРОРОЦИ ПРОШЛОСТИ" И ПОЧЕТАК ДОБА ИДЕОЛОГИЈА

Резиме

Предмет рада је конзервативизам као једна од три идеологије (уз либерализам и социјализам) које је условила Француска револуција. У раду су изложена социјална учења француских мислилаца Жозефа де Местра и Луја де Бонала. Насупрот доминантним идејама просветитељства и либерализма, истакнута је њихова антииндивидуалистичка мисао окренута прошлости и рестаурацији традиционалних вредности и институција. На крају аутор указује на утицај ових теоретичара на развој мисли о друштву (пре свега социологије) и на савремену релевантност њихове критике идеје прогреса.

Кључне речи: револуција, идеологија, конзервативизам, либерализам, рестаурација, традиција, религија, напредак.

За савремени, постиндустријски, овај виртуелни свет у коме данас живимо, каже се да је доба краја идеологија. Да ли је то доиста тачно или се само ради о идеолошком ставу који инсистирањем на крају идеологија, заправо жели да једна од идеологија, она владајућа, постане вечна, нека остане неразјашњено. Али се зато за раздобље од Француске револуције до данас може да каже да је било доба идеологија, њихове међусобне борбе, конкуренције, придобијања присталица. Било је оно и доба револуција, које су од идеологија биле инициране, профилисане, усмераване и по њиховом кључу реализовале. Ако се доба идеологија можда сасвим не поклапа са добом револуција, тешко је порећи да су идеологије и револуције у великој мери савременице и сапутнице.

Док идеје могу бити мање-више ефемерне, идеологије представљају скупове разложно повезаних идеја моралног, економског, културног, уопште друштвеног карактера, које живе неко дуже време, обузимају људске духове, имају своје протагонисте и тумаче, институционализују се на особене начине и лако интегришу с политичком праксом и моћи. Одлика им је да успостављају везу између политичке теорије и политичке праксе. Идеологије имају своје творце, промотере, протагонисте, тумаче и попут религија, уважавају своје лидере, по правилу личности велике харизме. Идеологије почивају на неким начелима и подразумевају некакву институционализацију свог трајања. Нераздвојне су од политике и политичког деловања, свеједно да ли се налазе

у процесу остваривања или су већ оствариле свој основни циљ. Оне вазда желе не само да буду делотворне већ и друштвено доминантне.

Француска револуција је условила појаву три велике политичке идеологије, које ће доминирати у 19. и 20. столећу. То су конзервативизам, либерализам и социјализам. Либерализам, као учење које велича права појединца, представљао је у извесном смислу вид оправдавања револуционарних збивања. Социјализам је настајао из противречности које је собом стварало рађајуће индустријско друштво. Оно је поред осталог створило потребу за утопијом, па је социјализам представљао веру у могућност њеног остварења, мада су утопије по дефиницији нешто неостварљиво и немогуће. Анархизам је био једна његова екстремна варијанта или деформација.

Конзервативизам (*conservare*, лат. – сачувати, одржати) је тенденција за очување старих, историјски проверених вредности, животни стил који жели одржање *status quo*-а, захтев и настојање да се ништа, што је генерацијски наслеђено у приватном, друштвеном и политичком животу, не мења на радикалнији начин, мимо уобичајеног тока свакидашњих, неминовних промена. Конзервативци се залажу за примат традиције над разумом, хијерархије над једнакошћу, поретка и ауторитета над слободом, заједнице над појединцем. Полазећи од ових филозофских премиса, они су нападали просветитељство, Француску револуцију и све оне новине у свести људи и друштвеним токовима које су настајале захваљујући њима. Као идеологија, конзервативизам се супротстављао другим идеологијама, пре свега либерализму и социјализму и представљао реакцију на идеју прогреса чији су најпознатији протагонисти били Жак Тирго и Антоан Кондорсе. Он се опире сваковрсним новотаријама и настоји да очува традиционалне вредности и институције. За конзервативце је добро све оно што је традицијом потврђено, па зато не треба ни да се мења. Они бране природно друштвено устројство, насупрот свему вештачком у установама. Зато устав народа поимају као акт који се не пише, већ живи у историјама његових институција.

Конзервативизам као идеологија рођен је из Беркових оспоравања смисла и вредности Француске револуције. У својим *Размишљањима о француској револуцији*, овај енглески политичар, члан виговске, дакле либералне странке, која је у политичком погледу ближа торијевцима, жестоко критикујући Француску револуцију, постао је политички филозоф и отац конзервативизма, или како то Низбет воли да каже, био је "Маркс или Мил конзервативизма". Али док је идеологија либерализма почивала на начелима слободе, индивидуализма и тржишне утакмице, конзервативизам се темељио на традиционализму, и то у доба пост-средњеveковног европског друштва које је у великој мери већ постајало пост-традиционално. Заједно са социјализмом, конзервативизам је постао либерализму конкурентска, ривалска идеологија. Основни појмови ових идеологија су једнакост, за социјализам, слобода за

либерализам, а очување врлине за конзервативизам, што подразумева уважавање традиционалних вредности; власти, моралности, хијерархије, реда, поретка, насупротив истицању вредности једнакости и слободе.

Либерали и конзервативци различито третирају однос поданика и власти. За либерале власт је последица уговора између појединаца. Конзервативци верују да људима није дато право да сами стварају државу и друштво, јер то не може бити ствар вољног људског планирања већ је дело божанског провиђења. "Конзервативна мисао прокламује свој скептицизам у погледу генералног човечанства и апстрактне индивидуалности који се као појмови славе у либерализму, и инсистира на томе да је људски појединац културно достигнуће а не природна чињеница" (Греј 1999:110). То је органицистичка доктрина која брани ауторитет државе, цркве, обичаја, а зазире од друштвених иновација промовисаних у правним актима. Конзервативизам инсистира на поретку, управо на ономе што либерализам напада.

Конзервативна мисао била је основна доктрина европске рестаурације; за њу је друштвена покретљивост заправо нестабилност, а начело једнакости се оспорава поделом људи на владајућу елиту и масе (светину). Она је стала у одбрану права политичких елита, па ће из ових њених идеја касније произаћи теорије о елити и маси. Конзервативци истичу верност прошлости, одбацују филозофију прогреса, супротстављају се изазову демократије, егалитаризму, политичкој централизацији, утилитаризму и модерности.

Конзервативизам је имао подршку европских владара који су се поново враћали на власт али и оних који су настојали да себе и своје државе заштите од револуционарних процеса и потреса, од личности попут Максимилијана Робеспјера и Наполеона Бонапарте. У конзервативизму су они налазили политичку филозофију којом се могло супротставити идеологији просветитељства и повратити важност ауторитета. Зато су се залагали за корпоративне институције, породицу, цркву, еснафе, и манастирске заједнице. Корпоративне целине за њих су значајни, незаобилазни друштвени чиниоци којима се разрешавају супротности између државе и појединца, превладавају оне друштвене дихтомије које су настале из природноправних учења. Средњи век, са својим институцијама и начином организовања живота, био им је пример добро уређеног друштва. Конзервативце је одликовала скепса у могућности да било какво добро произађе из револуције, али и песимизам према могућем добру које ће доћи од актуелних токова ствари, па наравно и од настанка националне демократске државе.

При настајању новог друштвеног света, после детронизације цркве са њеног миленијумског пједестала, идеологије ће, као конзистентни системи политичких уверења или "секуларне религије", преузети извесне њене пређашње улоге и способности. Оне су обједињавале људе и гурале их на попришта историјских дешавања, ублажавајући притом ону духовну празнину која је

морала настати с распадом старог поретка и смањењем улоге хришћанства у друштвеном животу.

Када су Французи 1789. започели социјалну револуцију, која је означила раскид са вишевековном хијерархијском структуром њиховог друштва и одступање од традиционалних вредности, што је била консеквенца идеје напретка у социјално-политичкој сфери и историјско исходиште духа просвећености, ова збивања пратило је одушевљење једних (либерали) и ређе оспоравања других (реакционари, конзервативци). Француска је, захваљујући револуцији, током прве половине 19. века, постала политички веома турсно подручје, што се преносило и на читаво европско политичко тло. Запамтиће Француска успон Наполеона Бонапарте, његове бриљантне победе, тешке поразе, бекство са острва Елба и напакон заточење на острву Света Јелена, што је све било праћено великим одушевљењима и разочарењима Француза овом личношћу. Потом је уследила Рестаурацију династије Бурбона, која за многе њене становнике није била много мање болна од Револуције.

Савременици већине ових збивања били су најистакнутији представници француске конзервативне мисли, Жозеф де Местр и Луј де Бонал, које ће Емил Фаге назвати *пророцима прошлости*. Припадали су племству, коме је револуција изменила социјални положај. Међусобно пријатељи, стајали на истим мисаоним позицијама; супротстављали су се рационализму и индивидуализму 18. столећа, истицали значај традиције и сматрали да религија конституише људско друштво и представља основ за разумевање света. Декларацији људских права супротстављали су декларацију божанских права.

Овакав њихов начин мишљења не би био анахрон у неким другим временима, али у доба када је изложен он је то морао бити, зато што су идеје које су "пророци прошлости" оспоравали, баш тада биле веома делотворне. У то доба природноправна и уговорна мисао доживљавале су своју жетву; на њима темељена Америчка револуција, била је антимонархистичка, а Француска револуција срушиће стари режим и гиљотинирати краља. Упркос таквом историјском току, Местр и Бонал су упорно остајали на својим ултра-ројалистичким позицијама и теоријски образлагали потребу повратка на старо. Не само да су прижељкивали Рестаурацију у Француској, већ су је својим идејама припремали.

Жозеф де Местр (1753-1821) био је сардинијски аристократа, кога су образовали језуити, студент права у Торину, амбасадор Сардинијског краљевства у Петрограду, али и човек библиотека. Остао је запамћен у историји социјалног мишљења по *Разматрањима о Француској (1798)*, делу у којем ће Наполеон налазити путоказе за своје снове, али и оправдања за своје амбиције. "*Разматрања су – како примећује Сиоран – Бонапарти открила њега самог*" (Местр 2001:200).

Пре овог дела Де Местр је објавио неке мање значајне списе: *Три фрагмента о Француској 1794-1799*, потом *Писма једног савојског ројалисте својим пријатељима*. Током прве половине свог боравка у Русији 1803-1812, објавио је *Оглед о пореклу државних установа и Петроградске вечери*. Као изасланик Сардинијског краљевства у Руској царевини Де Местр је деловао и као римокатолички мисионар. У *Три фрагмента о Француској* он је писао да нације, као и појединци, имају свој карактере али и своје мисије.²⁹

Дивио се Местр Едмунду Берку и његовим *Размишљањима о француској револуцији*, али је зато презирао револуцију и демократско друштво. Мрзео је *Енциклопедију*, а обожавао *Библију*, па је, као убеђени католик, жестоко осуђивао протестантизам, сматрајући га великим непријатељем Европе. За протестантизам говорио је да је то санкилотизам религије.

Французе је оцењивао Местр као народ талентован, нарочито за уметничко стваралаштво, међутим, пред револуцију сви ови таленти су се били дали на зло. Французи су били најмонархистичнији народ у Европи, који је гајио велику љубав према својим краљевима, да би се сва француска интелигенција, од почетка 18. века, предала завери против јавног морала. Револуција ће на површину избацити зле страсти, па су се непријатељи монархије нашли на престолу, писаће не без очајања Местр, у својим *Разматрањима о Француској*. У критици Француске револуције он полази од једног става као од аксиома, да нас историја "свих времена и свих народа [...] убеђује у две непоречиве истине: да је једнакост немогућа и да је наследна аристократија неизбежна" (Местр 2001:56). Народ је у револуцијама само оруђе трпљења, а политичка креација је ствар просвећене елите (трајно) али и "софиста" (просветитеља) привремено.

Због онога што су чинили током Револуције, Французи су, пре заслужили презир за свој карактер, него дивљење за свој таленат. Злима је у револуцији све полазило за руком, а они који су револуцију хтели да спрече, ништа нису могли да учине. Револуцију је носила заносна снага и за њу није било никаквих препрека. Она је више водила људе, него што су људи изводили њу. Они који су успоставили републику, учинили су то а да нису ни знали шта чине. Околности су помогле Робеспјеру и његовим следбеницима да успоставе своју владавину и режим терора. Тако је дошло до најстрашнијег деспотизама који историја памти, па су и сами његови актери били запањени сопственом моћи.

У тој драми Француске у Револуцији, више него драми револуције у Француској, како је оцењивао Местр, до изражаја је дошао рад провиђења, које ће, бдијући и над Француском, учинити да сатанизам револуције послужи за њен спас. Ни у једном оваквом (безбожном) збивању Бог се није указао на

²⁹ Није искључено да су неки руски мислиоци под утицајем Де Местра прихватили идеју о народним мисијама, да би знатну пажњу посветили мисији руског народа у будућности.

јаснији начин. Он је кажњавао да би омогућио препород, а сви они који су револуцију хтели, постали су њене жртве. Прст такве судбине сустигао је многе француске научнике. Кондорсе је извршио самоубиство да би избегао гиљотину после пада жирондинаца. "Провиђење нема потребе да одмах кажњава како би оправдало своје путеве; али у овој епохи, оно је стало на наша врата и кажњава као да је људски суд" (Местр 2001:82). Злочини које су починили француски тирани нису били друго већ инструменти провиђења.

Веран престолу и олтару, Местр је Револуцију доживео као Божју казну због испољеног безбожништва Француза, али и као теодицеју, "оправдање Бога", који, не само да допушта зло у овом свету, већ га користи и за постизање виших циљева. Упркос супротном привиду, револуционарно чудовиште, сматра Местр, радило је за монархију, која је заправо, што је крајње парадоксално, свој спас добила у јакобинству. Божја мудрост захтевала је грозоте почињене за време Терора да би спасла постојеће стање, односно, да револуцију учини претпоставком за рестаурацију. Људи могу да чине шта хоће али они не могу променити Божји план света, сматрао је овај француски конзервативац.

Па ипак, Де Местр је сматрао Француску револуцију великом епохом, чије ће се последице осећати ван времена њеног деловања и ван граница њене постојбине. Она је јединствени догађај у људској историји, а то је због тога што је у корену лоша, што представља највиши ниво покварености икада виђен, што је чиста нечистота; спој простоте и окрутности, дубока аморалност и заборав сваког срама. "Био је то свакако један необјашњиви занос, слепа силовитост, скандалозан презир свему што је међу људима вредно поштовања; суровост сасвим нове врсте која се забавља са својим уговорима; изнад свега, једна бесрамна проституција и у размишљању и у свим речима које су створене да извршавају идеје правде и врлине", – исписује Местр, жртва револуције, своју жестоку осуду револуције у *Разматрањима о Француској* (2001:102).

И док је Берк критички писао о револуцији која се збила у суседству, Де Местр ју је оспоравао са позиције контрареволуционара, а чинио је то тако што је није одбацивао парцијално већ потпуно, као нешто супротно људској моралној и друштвеној природи. Желећи да буде католички и континентални пандан Берку, он је у револуцији видео потпуно нову друштвену појаву, чија је најистакнутија особеност била неодољивост. Пред њеном снагом немоћни су били не само противници револуције, већ су и њене жртве постајале њене присталице и главни актери. У Француској револуцији, како је истицао Местр, било је нечег сатанског, што је чини различитом од свега историјски доживљеног и што ће се доживети. То ђаволско се највише испољило у Робеспјеровим говорима против свештенства и његовом акту успостављања култа разума.

Као и његов блискомишљеник, такође конзервативац Луј де Бонал, Местр је био противник револуционарних иновација. Сматрао је да су разбојници измислили реч грађанин у својим законодавним оргијањима, док је револуционарни календар, по коме се време рачунало од прве године Слободе, значио бројање времена од једног од највећих злочина који је човечанство починило.

Сматрао је Местр да би народ требало вратити хришћанској религији, а не препуштати га његовој самосталној политичкој делатности и учешћу у сувереној власти. Када би народ доиста постао суверен, наступило би безвлашће и безакоње какво је постојало у време револуције. Али, он је такође презирао учешће народа и у контрареволуцији. Народ не може бити слободан, јер је слобода поклон краљева. Залагао се за успостављање краљевског суверенитета у свом његовом сјају, тако да он буде изнад људи који су хтели да га присвоје чак и творе. Стално присуство, континуитет суверенитета, поистовећивао је он са историјским трајањем нације.

Негујући овај начин мишљења Де Местр се морао суочити с питањем – ако свака добра људска акција потиче само од Бога, од његовог непосредног дејства, шта друго преостаје човеку да чини већ да се једино Богу моли и да нагађа о путевима провиђења. "Провиђење нема потребе да одмах кажњава како би оправдало своје путеве; али, у овој епохи, оно је стало на наша врата и кажњава као да је људски суд" (Местр, 2001:82). На питање које му се овако поставило, Местр је понудио два одговора: ако сам Бог дела, човек може делати само с Богом, сарађујући с њим, посвећујући му своја дела. У складу с тим закључивао је да је политика ваљана само онда када је у савезу с религијом. Да би била спасоносна, европска политика треба да ступи у синергију са католичком црквом, која је, како је сматрао, доиста божанска установа, а католицизам треба учинити грађанском религијом Европе. Он веру поима као супстанцију јединства, али сматра да је за остварење овог циља потребна и кохезиона снага папског ауторитета, који су најозбиљније нарушили реформација и револуција. Ако папа није апсолутни ауторитет за све хришћане, све може бити подвргнуто партикуларном суду. Овај мисионар, који је радио на уједињењу католичанства против руског православља, веровао је у узрочни ланац зависности између папе, суверенитета, јединства, ауторитета и вере.³⁰

³⁰ Алексеј Хомјаков, оснивач словенофилства (са В. И. Кирејевским), оштро критикује "лепоречивог протософисту грофа де Местра" у књизи својих теолошких списа *Црква је једна* (Zerter Book World, Београд 1999). Хомјаков оптужује Жозефа де Местра да је коришћењем једног истргнутог цитата из дела Светог Атанасија, где се говори о истинској цркви као католичкој, у смислу католичанској (васељенској, светској), закључио да, пошто цела Европа назива римску цркву католичком, све остале цркве се могу сматрати расколничким. Хомјаков потом додаје: "Наравно, да Местр са својом памећу није могао а да не буде свестан нечасности свог закључка... Његове карактерне особине су лакомисленост прикривена варљивим

Жозеф де Местр је сматрао да су суверенитет и друштво заједно рођени и да је аристократија (а не народ) по самој својој суштини суверена. Он се залагао за поредак сталешког друштва, које не познаје суверенитет већ само власништво. Племићке породице учествују у сувереној власти, јер без њих би краљ био човек као и сви други људи. Краљевска моћ почива на племићкој части и верности које ужива у племству. Државу сачињавају краљ и племство, док су обични поданици само прости свет.

Други де Местров одговор гласио је да човек, пошто не може учинити ништа, ништа не треба ни да чини. Он критикује модерни конструктивизам који је по начину мишљења сасвим различит од његовог провиденцијализма као и његовог католицизма. Верује да политичка устројства нису последица политичког одлучивања, те да су закони само објава онога што је већ постојало. Зато и за Местра, као и за Берка, устав није дело једне генерације већ претходних поколења, па има мистичну историјску позадину.

Овај "Макијавели теократије" (Сиоран) сматрао је да права владара и племства немају датума. Писаним законима само се објављују, позитивно-правно установљавају раније постојећа права. Зато нема смисла говорити о правима човека и правима народа, јер је овим првима неки уступак суверен. Чак и највећи ствараоци међу законодавцима, само обједињују и кодификују политичке елементе који већ постоје у народним навикама, па се зато само чини да их они успостављају. Спартански устав био је најбољи, јер у њему ништа није писало. Слобода је била поклон краљева; слободне нације створили су краљеви, они су били оснивачи старих народа. Традицији насупротив, револуција је бирократизовала друштво. То потврђује Местрова прецизна евиденција о броју закона и уредби пре и после Револуције, што су их донели законодавна скупштина и национални конвенти. Законе не стварају научници већ законодавци, људи који чак не пишу законе већ делују према инстинкту, неком подстреку те врсте и немају других инструмената за деловање сем моралне снаге.

Али, устав из 1795. године исписан је на погрешној теорији; писан је за човека, а човека, те универзалије, на овом свету нема. "У свом животу сам видео Французе, Италијане, Русе, – пише Местр – итд.; знам чак, захваљујући Монтеѕкјеу, да човек може бити и Персијанац: али, када се ради о човеку, ја изјављујем да га нисам срео никада у животу; ако постоји, то је онда без мог сазнања" (2001:115). Устав који је направљен за све нације, није направљен ни за једну. Револуционари су легитимност свог подухвата заснивали на универзалности својих начела, на природи човека као човека. Контрареволуционари су се позивали на овог човека овде.

дубокоумљем, стална игра софизмима и стално одсуство искрености; речју, његов ум је – антихришћански..." (1999:61).

Међу оценама Де Местрове мисли две су карактеристичне и требало би их издвојити. Револуција је по себи зло и заслужује да јој се супротстави свим средствима, али она заправо ништа не чини друго сем што остварује замисао провиђења. То је уједно његов начин разумевања револуције, коју је толико довољно мрзео да би се трудио да је разуме, али је зато "на сјајан начин формулисао своје одбијање револуционарног "ослобођења" (Шатле, I, 1993:668). Међутим, овај антиреволуционар, који се свесрдно залагао за рестаурацију, преварио се и у неким другим својим предвиђањима. Мислио је, како пише Сиоран, да је Француска за свој историјски циљ имала религиозну мисију човечанства, али она је пала у лаицизам, предвидео је такође крај шизми и повратак раздвојених цркава у католицизам, што се, наравно, није обистинило.

Луј де Бонал (1753-1840) је после Француске револуције морао да напусти Француску, у коју ће се вратити тек након Наполеоновог преузимања власти. У доба Рестаурације био је члан крајње деснице. После Јунске револуције 1815. повукао се из политичког и друштвеног живота. Као емигрант у Немачкој Бонал је објавио 1796. дело *Теорија политичке и верске власти у грађанском друштву*, које је писано, како је сам истицао, у животним невољама, без књига и по сећањима, због чега за живота није допуштао да се ова књига прештампава. Репрезентативније дело за његову зрелу мисао било је *Првобитно законодавство посматрано у најновијем раздобљу у светлу самога разум*", које је изашло 1802. године.

Боналова оригиналност, за разлику од других противника револуције, била је у томе што он "настоји да се против револуције послужи управо оружјем рационализма" (Шатле 1993:I,160). Порекло револуције он налази у просветитељству, које је старом свету супротстављало снагу разума. Боналова стратегија била је да просвећеност окрене против револуције, заправо, да покаже како су монархијски, племићки и верски поредак једини сагласни разуму, те да постоји нужност верског и политичког јединства.

Човекова се природа, по Боналу, не открива у појединцу већ у друштвеном субјекту који вазда живи и развија се са својим ближњима. Човек тек с развојем говора достиже истинску људскост и постаје разумно биће. Говор је друштвена чињеница која постоји у саобраћању субјеката који живе заједно. Друштво се развија поступно. Оно најпре постоји у природном стању, а та прва друштвена заједница јесте породица. Али природно стање не може вечито да траје, као што ни човек не остаје заувек дете.

Из породичног стања развија се друштво уопште, а последње његово стање јесте јавно друштво које настаје онда када нека власт, изван оне у породици, успостави мир и поредак. Власти иначе има у породици, где начело очинства рађа начело послушности. Породица је васпитач за послушност јер у њој постоји онај који заповеда, поданици који слушају и посредници између

породичне власти и поданика. Слично чини и религија; ствара власт која заповеда, поданике који слушају и свештенике као посреднике између власти и поданика.

Ваљано установљено друштво подразумева постојање власти као бића које ради на очувању државе. Њу чине три елемента, власт која хоће, министарство које дела под вођством власти и напokon поданици ради чијег добра постоји делање прва два елемента. Носилац власти је, наравно, краљ. Министарство, по Боналу, чини племићки сталеж, који има посредничку улогу између краља и поданика. Власт треба да је јединствена и недељива. Монтескје је, по Боналовом мишљењу, био промотер заблуде о потреби поделе власти.

Власт се не установљује друштвеним уговором, јер је старија од уговора и не зависи од њега. Она егзистира пре друштва и конституише га. Човек не ствара друштво, оно је божанског порекла. Власт је суштински гледано изван друштва којим управља. Основни аксиом друштвеног поретка јесте да је суверенитет у Богу, а власт од Бога. Ако се пође од начела да власт потиче од Бога и да је он извор законима, људи потчињени власти и закону нису зависни од других људи. Дакле, власт је независна од људи над којима се врши, па доследно томе, треба да буде апсолутна. Она је и арбитарна јер је независна од поданика, који су наравно подложни њеној акцији. Када би власт зависила од поданика, она би онда била поданик, а поданици би били власт.

Овим налажењем извора власти и суверенитета у Богу Бонал је веровао да обезбеђује независност људи једних од других, али и њихову заједничку потчињеност једној инстанци којом нико од њих не може да господари. Бог преноси суверенитет мање-више подједнако на породицу, цркву и владу. Онај који власт врши само је Божји министар, па је пред Богом одговоран за то како се служи својом моћи, како управља по закону који је изван њега. А тај закон је формулисан у Десет божјих заповести. Заповести представљају десет закона који изражавају основне односе у друштву. Њима је одређен друштвени поредак сагласно природи ствари. Битна функција политичке власти јесте да оствари поштовање закона, који потичу од Бога а утврђују односе између људских бића. Отуда је Бонал осећао гнушање према индивидуалним природним правима и уопште према природно-правном индивидуализму.

Власт и њени министри треба да буду непроменљиви и стални, чиме Бонал инаугурише начело непроменљивости, вечности власти. Наследност он сагледава као савршен облик власти а јавне службе поима као бедем против самовоље. Између народа и власти мора постојати несавладива баријера. Не сме маса да се изједначи с ауторитетом, јер би то било погубно за сам ауторитет. Пошто му је стало да установљење, избор саме власти буде далеко од људске воље, он истиче како министре не бира ни Бог, ни народ већ

природа сама. Носиоци власти и јавних служби треба да буду поседници (имања), власници материјалних добара, што ће им гарантовати независност над оним чиме управљају. Располагање поседом гарантује и независност власти према вишим властима.

Апстрактном појединцу и друштвеном уговору Местр и Бонал супротставили су друштво као наиндивидуално биће, ентитет с властитом душом. За Местра то је нација, за Бонала, породица. У њој самој инкорпорирано је начело теократије. То је неминовно, јер су људи исувише зли да би могли бити доиста слободни. А човек не може изаћи на крај са злом у себи ако га не контролише помоћу власти и религије.

Човек може бити слободан само као поданик, јер је и свет уређен по монархијском принципу; један Бог управља светом, један главар води дружину, једна душа води човека. Људска је дужност да се схвате божанска дела и да им се покорно служи. Изван религиозног и политичког јединства нема спаса за човека и друштво, јер религија усмерава људе и влада друштвом. Религија и политика се односе као легислатива и егзекутива, што прва хоће друга чини. Томе насупрот, Бонал доживљава уставну повељу као политичку догму, као инструменат модерне демократије, која почива на непријатељском односу према религији и краљевству, тим првим изворима и добрима целога друштва. Религија има првенство над свим подручјима људског живота; она усмерава људе и води друштво, диктира законе и поседује моћ да кажњава и прашта. Револуције пак, представљају велики скандал друштвеног света и нужан су резултат ослобођења људских страсти. Он је био против друштвеног напретка а за повратак средњовековних привилегија, које је превладала Француска револуција и новостворено грађанско друштво.

* * *

*

"Пророци прошлости", са својим антипросветитељством и антииндивидуализмом, у временима која су долазила, морали су бити мисаони губитници. Желећи повратак старог света и режима, они су ишли против струје, против друштвеног напретка, за повратак средњовековних сталешких привилегија. Међутим, и у њиховом случају, као и иначе, показало се да историјски повратак на старо у апсолутном смислу никада није могућ, па није остварен ни у доба Рестаурације у Француској, када се чинило да је то најизгледније. Начин њиховог мишљења, диспаратан друштвеним токовима, учинио је, наравно, да њихов теоријски значај буде маргинализован у историјама идеја о друштву.

У временима у којима су се остваривале идеје прогреса, идеје пророка прошлости пролазиле су кроз вредносну, мисаону дисквалификацију, већ самом чињеницом што се уз њихова имена вазда лепио епитет "конзервативци",

који је имао само негативну конотацију. Када су били означавани за "ретроградну школу", превиђало се да су Местр и Де Бонал знатно утицали на Сен Симона и Огиста Конта, чиме су, по изјавама оснивача социологије, вазда заслужили захвалност позитивиста, оних који су веровали да служе напретку. Њихова сумња у вредност демократије подстакла је Токвила да је емпиријски истражује и критички пропитује, а неки од кључних Диркемових појмова, почев од колективне свести, представљали су преформулације извесних становишта француских конзервативаца. Нерелигиозни научник Диркем, либерал по политичким уверењима, конзервативцима је био близак по оспоравању индивидуализма.

"Пророци прошлости" ће значајно утицати и на књижевне токове. Боналов утицај присутан је у Балзаковом, Местров, у Бодлеровом књижевном делу. Произашао из двеју револуција, Француске и индустријске, конзервативизам је нападао њихове продукте, из чега ће се развити критика индустријске револуције и непријатељство према њој, коју ће у Енглеској 19. века изложити најутицајнији антилиберални мислилац Бенџамин Дизраели. Он је то чинио у романескној форми и најбоље у свом најпознатијем роману *Сибил*.

Али као што су многи револуционари били разочарани у Револуцију, "пророци прошлости", пошто су предвидели Рестаурацију, били су, како пише Сиоран, "разочарани када су видели да, пошто је најзад остварена, она није успела да избрише трагове које је Револуција оставила на душама" (Местр 2001:191). Противници револуција у доба револуција, којима је непосредна будућност окренула леђа, могли су интимно да се уздају да ће оправданост њихових идеја и вредност начина мишљења, потврди нека далека будућност.

Она је данас можда већ стигла. Свет се озбиљно суочава са неким opakим последицама које су произашле из идеје напретка. Изложен је тенденцијама глобализма које поништавају народност, док модерни стил живота кида примарне везе зарад индивидуализма и угрожава породицу, што се неретко манифестује као изгубљеност заблуделог појединца. Данас се нико више не залаже за повратак у средњи век, како су чинили Местр и Бонал, али неколицина значајних мислилаца на крају модерне и у доба постмодерне, разређење кризе савременог света виде у доласку новог средњовековља. Ако су "пророци прошлости" на извештан начин антиципирани ова стремљења, тешко им се може порећи да су, из посматрања онога што се чини, умели да сагледавају консеквенце, и да самим тим буду и пророци будућности.

Литература

1. Берк, Едмунд, *Размишљања о револуцији у Француској*, "Филип Вишњић", Београд 2001.
2. Греј, Џон, *Либерализам*, ЦИД, Подгорица 1999.
3. Хомјаков, Алексеј, *Црква је једна*, Zepher Book World, Београд 1999.
4. Манон, Пјер, *Интелектуална историја либерализма*, Стубови културе, Београд 2001.
5. Де Местр, Жозеф *Списи о револуцији*, Градац, Чачак – Београд 2001.
6. Низбет, Роберт, *Конзервативизам: Сан и стварност*, ЦИД, Подгорица 1999.
7. Низбет, Роберт, *Јединичне идеје социологије*; у *Текст и контекст, Огледи из историје социологије*, приредио А. Мимица, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1999.
8. Сиоран, Емил, *Есеј о реакционарној мисли*, у Ж. Местр, *Списи о револуцији*, Градац, Чачак - Београд 2001.
9. Тадић, Љубомир, *Традиција и револуција*, Српска књижевна задруга, Београд 1972.
10. Шатле, Франсоа и др., *Енциклопедијски речник политичке филозофије*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, С. Карловци – Н.Сад 1993.

Ljubinko Milosavljević

“The Vices of the Past” and the Beginnings of the Ideological Times

The paper deals with conservatism as one of the three ideologies (along with liberalism and socialism) conditioned by the French Revolution. It also presents social teachings of the French thinkers, Joseph de Maistre and Louis de Bonnal. Unlike the dominant ideals of the Enlightenment and Liberalism, their anti-individualist thought oriented toward the past and the restoration of the traditional values and institutions is stressed. Finally, the author points to the influence of these theoreticians on the development of the thought about society (most of all, sociology) as well as the contemporary relevance of their criticism of the idea of progress.

Key Words; Revolution, Ideology, Conservatism, Liberalism, Restoration, Tradition, Religion, Progress

